

Kreftforeningens TV-aksjon 1997

– Ti år etter

Metoderapport SKUP 2007

Journalister:

Mari Rian Hanger

Anne Grete Storvik

Dagens Medisin, Pilestredet 10

St. Olavs plass,

Postboks 6970

0130 Oslo

Artikler publisert i Dagens Medisin og på www.dagensmedisin.no fra og med 6. desember-07/ 17. januar-08 (saken pågår ennå).

Kontaktopplysninger journalister:

Anne Grete Storvik Tlf: 45073971

Mari Rian Hanger Tlf: 99586297

Postadresse som DM

REDEGJØRELSE FOR ARBEIDET:

Dagens Medisin publiserte torsdag 6. desember -07 (nr 29) den første saken om Kreftforeningens TV-aksjon 1997.

Saken: Kreftforeningen ba ikke om sluttrapporter fra de nærmere 200 prosjektene som til sammen fikk over 177 millioner kroner etter aksjonen – og vet derfor ikke hva som kom ut av pengene.

Saken ble kommentert fra ulikt hold, og en samlet reaksjon var at dette svekker tilliten til Kreftforeningen. Tidligere helseminister Gudmund Hernes og Trond Markestad i Legeforeningens etiske råd mente at KF har en moralsk plikt til å fortelle det norske folk hva som kom ut av pengene. Vi publiserte ulike artikler om hvordan det hadde gått med flere av prosjektene, med størst fokus på følgende saker:

Pasientnær forskning?

Kreftforeningen lovet i forkant av aksjonen at de over 70 millioner kronene til forskning i hovedsak skulle gå til pasientnær forskning. Forskningsrådet definerte i sin tid dette som: Forskning der forskeren og pasient har oppholdt seg i samme rom. Et eksempel på slik forskning er effekt av bekkenbunnstrening. Men – etter våre undersøkelser kom det fram at lite hadde gått til slik forskning – bare i overkant av 20 millioner kroner, mens 50 millioner gikk til grunnforskning.

Fant kreft-behandlet ikke

Saken om kreftscreening i Mellom-Amerika ble hovedoppslag nummer tre. Kreftforeningen hadde gjennom den internasjonale kreftforeningen UICC screenet flere hundre tusen kvinner for livmorhalskreft – uten å tilby dem behandling. 16, 4 millioner kroner gikk via den internasjonale kreftforeningen (UICC) til slik screening. DM avdekket at KF ikke kunne svare på hvor mange som ble undersøkt, eller om noen fikk behandling – det ble heller ikke lagt planer for oppfølging av de syke kvinnene.

Viktig studie om tykktarmskreft

Oppslag nummer fire dreier seg om tykktarmkreft-prosjektet Norccap - et vellykket prosjekt som har fått mye oppmerksomhet. Nesten 20 millioner av TV-aksjonspengene gikk hit. For å skape balanse og for ikke å gi inntrykk av at alle resultatene fra TV-aksjonen var mislykket, trakk vi fram dette prosjektet, som var et av de største Kreftforeningen ga penger til.

Oppfølging

Vi fulgte opp saken 13. desember-07 i nr 30. Da hadde NRK og flere aviser fulgt opp saken. Generalsekretær Anne Lise Ryel sitt svar på vår kritikk hadde hele tiden vært at Kreftforeningen hadde endret sin praksis med rapportering etter 2002, og at situasjonen i dag ikke kan sammenlignes med slik det var for ti år siden. I en av oppfølgingsartiklene avdekket vi imidlertid at foreningen heller ikke så sent som i 2005 ba forskerne om sluttrapporter. Vi kontaktet de 20 forskerne som fikk 13 millioner kroner av tv-aksjonsmidler i 2005. Ingen av dem hadde fått krav

om sluttrapporter. Vi skrev også at det i foreningens markedsføring av aksjonen ble sterkt fokusert på livmorhalskreft i Peru – men at det gikk bare 100.000 kroner til dette formålet.

I dagene som fulgte presenterte vi flere saker om hvordan det hadde gått med ulike prosjekter som hadde fått penger fra TV-aksjonen.

I nr 1 2008 sier KF at de nå vil skaffe en fullstendig oversikt over resultatene av prosjektene som fikk TV-aksjonsmidler, og at forskerne heretter skal levere sluttrapporter.

IDE`:

a) Når og hvor kom arbeidet i gang, hva var ideen som startet det hele?

I 1997 var sjefredaktøren vår, Lottelise Folge, sammen med NRKs Fredrik Skavlan, programleder for Kreftforeningens (heretter KF, vår anm.) TV-aksjon «Krafttak mot kreft». Ideen til saken kom fra henne i januar 2007: Hvilke resultater ser vi av de innsamlede midlene – nå ti år etterpå?

TV-aksjonen høsten 1997 fikk en enorm oppslutning blant publikum, og hele 177 millioner kroner ble samlet inn. Dette utgjør i dagens valuta 214 millioner kroner, og aksjonen var inntil innsamlingsaksjonen i 2007 den som hadde fått inn mest penger.

Er Kreftforeningen «hellig»?

De siste årene har pressen sett mye på hvordan norske bistandspenger blir brukt i utlandet, mens det har vært mindre oppmerksomhet rundt de norske organisasjonenes bruk av de innsamlede midler her hjemme. Har vi en innebygd tiltro til at pengegavene våre er i trygge hender når pengene brukes her hjemme? Og fordi frivillige organisasjoner er for institusjoner å regne i Norge? Er Kreftforeningen ”hellig”?

Dette var spørsmål om dukket opp da vi gikk i gang.

Det er få i Norge som ikke er, eller har vært berørt av kreft på en eller annen måte. KF (etablert i 1938) har en enorm oppslutning blant folket. Jobben KF gjør er viktig for mange – og inntektene den har - fra blant annet testamenterte gaver og pengeinnsamlinger – er viktig for størsteparten av norske forskere som arbeider med kreft. Vi var derfor spente da vi ba KF vise oss resultatene av den massive innsamlingen; hva kom ut av gavene fra det norske folk?

Når og hvordan kom arbeidet i gang?

I januar-07 tok vi den første telefonen til KF og ba om informasjon om TV-aksjonen.

De første ukene ble vi sendt mellom flere avdelinger i KF da vi ba om oversikt over mottagerne, og mye tid gikk med til å få hentet ut en liste over alle prosjektene som fikk penger. (Vedlegg 1) Vi plukket så ut noen prosjekter som vi undersøkte for å se hva de hadde resultert i.

Et par vilkårlige prosjekter på lista ble først sjekket ut. I en av de første telefonsamtalene kom det frem at en kilde nærmest beklaget at pengene vedkommendes prosjekt hadde fått, ikke var kommet særlig «til nytte». Kilden opplyste at pengene var brukt, men at han mente at størrelsen

på beløpet ikke sto i samsvar med det arbeidet som hadde blitt utført. Kilden sa at KF aldri hadde spurt om hvordan det hadde gått – og heller ikke bedt om noen rapportering eller evaluering av resultater.

Vi så da på andre prosjekter, og allerede med de første forsiktige undersøkelsene fikk vi inntrykk av at resultater ikke ble kommunisert tilbake til KF.

Da vi etter hvert fastslo at KF ikke hadde informasjon om hva som hadde kommet ut av TV-aksjonspengene, bestemte vi oss - i samråd med redaktør/nyhetsredaktør- for å ta tak i de fem største prosjektene – målt i penger.

Etter at vi hadde fått fire ulike oversikter over prosjektene som fikk penger ga dette oss holdepunkter for at KF ikke hadde oversikt, og at det kunne være snakk om sviktende håndtering av givernes millioner.

KF hadde ikke noen oversikt over resultatene av de nesten 200 ulike prosjektene de hadde gitt penger til, og vi forsto at vi var nødt til å skaffe oss en fullstendig oversikt på egen hånd.

b) Sentral(e) problemstilling(er) ved starten av arbeidet:

- Hvilke konkrete resultater, forskningsfunn og publiserte studier kunne KF vise til etter å ha fordelt 177 millioner kroner etter TV-aksjonen?
- De 193 prosjektene som fikk penger fra TV-aksjonen var svært forskjellige; Noen var forskningsprosjekter som gikk over lang tid, noen var konkrete prosjekter som å bygge et svømmebasseng til rehabilitering. Prosjektene mottok pengesummer av svært varierende størrelse. Skulle vi sjekke bare de prosjektene som fikk mest? Eller skulle vi sjekke alle? Hva skulle vi ta tak i?
- Hvilket samsvar var det mellom det KF på forhånd gikk aktivt ut og lovte - og/eller hva de gjennom sin markedsføring i forkant av aksjonen lovte at pengene skulle gå til – og hva de faktisk gikk til?
- Hva har folk fått vite om det de faktisk ga penger til?
- Hvilke krav om rapportering/evaluering ble det stilt til mottagerne da de fikk tildelt penger fra TV-aksjonen?
- Var det på noen måte urimelig å be KF vise til resultater av en ti år gammel TV-aksjon?
- Det var ti år siden TV-aksjonen ble satt i gang. De fleste av de som jobbet der den gang, var sluttet: Hvem skulle svare for Kreftforeningens arbeid med TV-aksjonen?

- Skulle vi gå detaljert inn i Kreftforeningens regnskaper – eller skulle vi ha hovedfokus på selve *resultatene* av prosjektene som hadde fått penger?

c) Ble problemstillingen endret underveis? I så fall, hvorfor og hvordan?

Selve saken inneholdt flere parallelle problemstillinger som var avgjørende for hva vi skulle ha fokus på. For eksempel fikk vi tre ganger ufullstendige oversikter over beløp og prosjekter som gjaldt TV-aksjonen, før vi til slutt fikk det KF påsto var den korrekte versjonen.

Vi brukte mye tid på å prøve å forstå hva som var riktig. På forespørsel, men også uoppfordret, fikk vi stadige meldinger fra KF som gikk på beløp som var ”feil”, eller ”overført” eller de sa at det skyldtes ”overganger mellom nye og gamle regnskapssystemer”.

Vi benyttet en autorisert revisor med erfaring fra liknende organisasjoner, som rådgiver i denne prosessen. Etter nøye vurdering, i samråd med redaktør og nyhetsredaktør, bestemte vi oss for å gå *rett på* prosjektene, i stedet for å se oss blinde på foreningens problemer med å skaffe en oversikt over hvilke tall som skulle hvor.

Vi visste på dette tidspunktet at KF sine regnskaper til Innsamlingsrådet i NRK i etterkant av aksjonen var godkjent, og at vi ikke hadde noen grunn til å tro at pengene var blitt underslått på noen måte.

Selve hovedproblemstillingen - at vi skulle **finne ut hva pengene hadde resultert i** – var hele tiden overordnet og uendret, men vi måtte endre fokus flere ganger underveis. Vi diskuterte ganske hyppig hvilke områder vi skulle konsentrere oss om, fordi vi hele tiden var ”inne i ” mange forskjellige prosjekter.

Underveis, etter at vi hadde begynt å ringe til de ulike forskerne som hadde fått penger, ble vår mistanke om manglende tilbakemeldinger til KF forsterket. Vi ringte 52 forskere og rundt 90 ansvarlige for andre typer prosjekter – og spurte om de hadde fått krav om sluttrapport. Dette hadde de ikke. Dette forklarte hvorfor KF hadde så lite å komme med da vi ba om resultater. Etter å ha sjekket at for eksempel Forskningsrådet stiller et krav om sluttrapport, ble dette et hovedpunkt da den første artikkelserien kom på trykk.

Da vi intervjuet forskerne, kom det fram at minst 2/3 av pengene hadde gått til grunnforskning. Dette var i strid med det KF hadde lovet giverne. Giverne hadde gjennom markedsføringen av TV-aksjonen blitt forespeilet at pengene i hovedsak skulle gå til pasientnær forskning. Dette ble et annet hovedpoeng ved publisering.

Vi valgte å fokusere på prosjektet om livmorhalsscreening i Mellom-Amerika, etter at vi mottok informasjon om prosjektet fra UICC. Vi tydet av informasjonen, at prosjektet kun hadde gått ut på å screene kvinnene, ikke å behandle dem, og dette reagerte vi på. Vi benyttet oss av fagkompetanse på behandling av livmorhalskreft i inn- og utland for å vurdere verdien av prosjektet.

Vi fokuserte også på et prosjekt som hadde fått en stor pengesum, NORCCAP, og som vi fra flere hold hørte at var blant de mest vellykkete. Vi ønsket å skape en viss balanse i framstillingen av resultatene fra TV-aksjonen.

d) Kort beskrivelse av organiseringen av arbeidet, metodebruk, kildebruk, problemer underveis mv.

Organiseringen av arbeidet:

I januar-07 begynte én journalist å jobbe med saken (Anne Grete Storvik). Den første tiden gikk med til organisatorisk arbeid, etterlysning av prosjektlister, og til å undersøke de første prosjektene. I mai 2007 ble journalist Mari Rian Hanger også satt på saken.

Da vi fikk etter hvert fikk lister fra KF over forskere/prosjektledere, bestemte vi oss for å få kjennskap til hvert eneste av de 193 prosjektene.

Vi organiserte oss ved å dele på listene over personer som skulle kontaktes.

Samlet sett kontaktet vi rundt 150 personer. Vi oppdaterte hele tiden hverandre underveis, det var viktig, fordi samme forsker iblant hadde fått penger til ulike prosjekter, og vi ville ikke risikere å ringe samme person mange ganger.

Dette ga oss detaljkunnskap om "våre" prosjekter, men samtidig en viss oversikt over den andre journalistens arbeid.

Spørsmål:

Vi hadde utarbeidet tre standardspørsmål som vi stilte til alle forskerne, og til prosjektledere:

- Hvor mye fikk du og hva brukte du pengene til?
- Måtte du rapportere inn til Kreftforeningen hva du brukte pengene til?
- I så fall, har du tilgang til rapporten?

Alle samtaler ble loggført.

Metodebruk:

Vi jobbet systematisk, tok for oss prosjekt for prosjekt. Bare under *ett* punkt på lista, et punkt som KF hadde kalt «Forskning bevillingsprosjekt», befant det seg over 80 forskere som hadde fått penger til hver sine ulike prosjekt. Vi kontaktet over 50 av disse på telefon – og systematiserte informasjonen de ga oss i egne lister – som også inneholdt hvor mye hver enkelt hadde fått.

Dette var svært tidkrevende, men samtidig helt nødvendig for å få en oversikt over hva som hadde kommet ut av prosjektene.

Når de gjaldt de andre prosjektene, systematiserte vi informasjonen og laget mapper for hvert prosjekt med informasjon og kontaktopplysninger.

Kildebruk:

Vi henvendte oss i første omgang til KF. Vi skjønnte fort at de ikke hadde noen oppdatert oversikt over hvem som sto som prosjektansvarlig/var mottager av penger fra TV-aksjonen.

Da vi ringte opp dem som sto oppført som ansvarlige, fant vi blant annet ut at en var død, en annen var pensjonert på det tidspunktet TV-aksjonen ble avholdt. En tredje opplyste at han hadde søkt om penger den gang, fått avslag.

VI måtte finne telefonnummeret til hver eneste person på lista - samt «google» hver enkelt for å finne ut hvor de jobbet.

Internett ble også brukt for å finne ytterligere informasjon om prosjektet/forskningen.

Gjennom gamle avisklipp fra tiden rundt tv-aksjonen, og gjennom A-tekst- søk fant vi fram til ulike kilder. Vi fant kilder som hadde vært kritiske til aksjonen, og vi fant eksempler på hva KF den gang hadde uttalt at pengene skulle gå til.

NRK hadde i forkant av aksjonen laget programmer som viste eksempler på hva pengene skulle brukes til. Disse programmene så vi, og sjekket om lovnadene var fulgt opp. Her fant vi også kilder. Mange av kildene befant seg i utlandet, og det tok ofte tid før vi fikk svar fra de enkelte. Dårlige telefonlinjer, tidsforskjeller og språkproblemer gjorde at kommunikasjonen med disse kildene ofte tok sin tid.

Vi konfronterte til slutt generalsekretær i Kreftforeningen, Anne Lise Ryel med følgende problemstillinger:

- Mangel på sluttrapporter
- Mangel på oversikt over resultater
- Mangel på forarbeid i Mellom-Amerika
- Penger til pasientnær forskning gikk til grunnforskning

Vi fikk også kommentarer til det vi hadde funnet fra helseøkonomer, politikere og forskere.

Problemer underveis:

- Det faktum at så godt som alle som forsker på kreft i Norge har fått penger fra Kreftforeningen kompliserte arbeidet med å få kildene i tale.

- Det var vanskelig å finne uhildete kilder. Forskere som det ellers ville vært naturlig å be om en kommentar fra, hadde på ett eller annet tidspunkt hatt styreverv eller lignende i KF.

- Vi brukte lang tid på å finne ut hvem det var riktig å snakke med i forbindelse med hvert prosjekt. KF hadde oppgitt feil kontaktperson i flere tilfeller.

- Mange sa at de ikke husket hva de hadde brukt pengene til. KF sa at de ikke husket eller visste hvorfor pengene var blitt fordelt på denne måten.

- Til tross for flere henvendelser, fikk vi ikke rapporter fra NRK/Innsamlingsrådet som ble gitt fra Kreftforeningen før og i etterkant av aksjonen. NRK hevdet at dette var interne arbeidsdokumenter.

- Det var vanskelig å få Anne Lise Ryel i tale. Hun sa, gjennom sin kommunikasjonsdirektør, at hun ikke kunne prioritere dette. Etter påtrykk fra redaksjonen fikk vi kontakt.

- Kommunikasjonen med Kreftforeningen har vært treg og tungrodd, og vi brukte mye tid på å etterlyse informasjon.

- I et tidlig møte med kommunikasjonsdirektøren, bagatelliserte han saken, og framhevet at det var svært lenge siden tv-aksjonen, og at man ikke kunne forvente at KF hadde oversikt nå.

Hvor mye arbeidstid og eventuell fritid er brukt på prosjektet?

Det er brukt mye tid, fordi det har vært krevende å samle inn informasjonen.

I tillegg har vi fortløpende levert andre saker til avis og nett i tillegg. Vi satte av en uke rett før deadline, og jobbet kanskje i snitt en halv dag i uken ellers med prosjektet – i tillegg til at det gikk med en del tid på kveldstid. Det tok nærmere ett år fra vi begynte med saken til den ble publisert.

8)Spesielle erfaringer du vil nevne:

Dette er første gang DM har gjort et graveprosjekt på denne størrelsen. Vi erfarte at arbeidet tok lang tid – noe som ble klart ganske tidlig. Prosjektet var stort og detaljrikt, og vi fikk underveis kjennskap til, og kunnskap om mange detaljer og prosjekter som ikke ble en del av det ferdige artikkelen eller som ble publisert. Hele tiden måtte vi ta veivalg, for å unngå at vi gravde oss ned i deler av saken som ikke var så viktige.

Prosjektet dro ut i tid også fordi vi jobbet med andre saker innimellom. Det var fra ledelsens side hele tiden klart uttalt at vi kunne disponere tiden som vi ønsket når det gjaldt denne saken. Vi er likevel enige om at det til tider var godt å jobbe med helt andre saker for å få ting på avstand. Graveprosjektet var rett og slett til tider frustrerende og ensformig; listen var «uendelig», og for hver telefon vi tok, endte det ofte med tre nye.

Vi ser i ettertid at vi feilberegnet tiden i den siste perioden. Vi havnet i tidsnød, og fikk blant annet ikke disponert stoffet og bildene slik vi hadde ønsket. Vi hadde også for lite og for dårlig bildemateriale til saken.

Som ukeavis hadde vi en spesiell utfordring i presentasjonen. Vi ønsket å publisere så mange av artiklene som mulig i første avis, fordi vi ikke kunne følge opp saken i avisform før neste uke.

Samtidig har vi vår egen nettavis der vi legger ut nyheter daglig. Her la vi ut en del saker spesielt skrevet for nettet, og fulgte opp saken i tiden etter det første avisoppslaget.

En spesiell erfaring vi vil nevne er at vi i denne saken har benyttet vår egen sjefredaktør som kilde. Hun var som nevnt involvert i TV-aksjonen som programleder, og hadde også intervjuet noen av våre kilder under forberedelsene til sendingen på NRK. De opplysningene hun hadde i saken måtte sjekkes ut på likhet med enhver annen kilde sine opplysninger – noe vi fant helt uproblematisk.

Vedlegg 1: Kreftforeningens Prosjektoversikt TV-aksjonen-97

Vedlegg 2: Materiale publisert i avis og på nett.

Vedlegg 3: Åpne kilder